

ברין חוב בשביעית

ברין שמיטת חוב בשביעית מצינו שיטת היראים סי' רע"ח שכתב

וז"ל:

וחוב שעבר עליו שביעית אינו רשאי הלואה לעכבו אלא על פי המלוה שכל זמן שלא השמיטו המלוה חייב לפרוע אלא הלואה יזמין את המלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוהו היוצר ובית דין יחייבו למלוה לומר משמט אני ואם אינו רוצה המלוה לומר משמט אני יכפוהו ביד כדתניא בכתובות דפ"ו דבמצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו. מבואר מדבריו דשביעית אינה אפקעתא דמלכא ורק דמצות שמוט הטילה התורה על המלוה שישמיט חובו ובית דין כופין אותו על מצוה זו כמו שכופין על כל מצות עשה אבל בלא השמטת המלוה אין החוב נפקע, ולפי זה נראה לכאורה באם תפס המלוה מהלואה החוב דלשיטתיה דבאמת החוב לא נפקע כל זמן שלא השמיטו המלוה אם כן לא הוי גזל ביד המלוה ורק משום מצות שמיטה שעל המלוה יכפוהו בית דין להחזיר להלואה אבל לא נחתינן לנכסיה וכמו בחזרת ריבית דקיי"ל ביו"ד סי' קס"א סעי' ה' דמכין אותו עד שתצא נפשו לקים המצוה דוחי אחיך עמך כמו בכל מ"ע אבל לא נחתינן לנכסיה ורק לשי' הרמב"ן לב"ב ס"פ ג"פ דאף למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא יורדין לנכסיו גם כן משום כפיה על המצוה דפריעת בעל חוב דעד שנכפוהו בגופו נכפיהו בממונה, ולשיטתו גם בחזרת ריבית נחתינן לנכסיה, וכדהעלה המחנה אפרים ה' ריבית סי' א' ה"ג בנ"ד נחתינן לנכסיה לשי' הרמב"ן, אולם גם לשיטתו יהי' נ"מ באם נשתטה המלוה לאחר תפיסת החוב דשוב ליכא כפיה מצד המצוה דשמיטה וממילא לא נחתינן לנכסיה גם לשיטת הרמב"ן ויעוין מה שכתב בנה"מ סי' ל"ט סק"א והכי נמי הכי.

אמנם יש לדון דאף לשי' היראים לא יהני תפיסת המלוה בחוב שעבר עליו שביעית ודינו כדין גזל דיורדין לנכסיו להוציא, לפי שהעלה הש"ך יו"ד סי' קס"א סק"ח דבאם לקח ריבית קצוצה בע"כ של הלואה בית דין יורדין לנכסיו. והסבר הדבר נ"ל דאף לפי דמוכח מקדושין ד"ו ע"ב דמקשה הגמרא ועוד היינו מלוה מוכח דחוב ממון איכא על הלואה גם בריבית וכדכ' המל"מ פ"ח מה' מלוה ולוה דבאמת בריבית חוב הוא שנתחייב הלואה לשלם אלא שגזרה התורה

שלא יקח ריבית. ויעוין באבני מלואים סי' כ"ח ס"ק כ"ב והדברים ארוכים, ורק להכי לא מהני תפיסת המלוה בעל כרחו של הלוה עפ"י שכתב הש"ך בחו"מ סי' כ"ה דהא דמהני תפיסת בעל דין הוא מדין דנעשה דיין לנפשיה וכדכתב הרא"ש ספ"ק דב"ק והוי תפיסתו כגבית בית דין ואם כן בחוב כזה שאסרה התורה לגבותו ליכא על זה דין גבית בית דין וממילא לא מהני תפיסת הבעל דין, ולהכי כתב הש"ך שפיר דבלקח ריבית בע"כ יורדין לנכסיו גם כן ולפי זה הכא נמי בחוב בשביעית דאף לשיטת היראים החוב לא נפקע וחייב הוא הלוה למלוה מכל מקום כיון דאסרה התורה לגבותו לא מהני תפיסתו ובית דין יורדין לנכסיו להוציא ממנו.

ורק יש לדון היכא דשלם הלוה להמלוה משום דלא רצה להשמיט דלשי' היראים חייב הוא הלוה לשלם להמלוה מ"מ פשוט הוא דמצות שמיטה שעל המלוה הוא גם אח"כ ובית דין יכפוהו להמלוה מצד מצות שמיטה להחזיר אבל לא נחתינן לנכסיה.

אולם במרדכי פ"ב דגיטין סי' ש"פ העלה דשביעית היא אפקעתא דמלכא אף בלא אמר המלוה משמט אני, וכן הביא בשם רבינו אביגדור דשביעית משמטת מלוה אף בלא אמר המלוה משמט אני ורק דהטילה התורה על המלוה שיאמר גם כן משמט אני וכמו בנולד בכור בעדרו דמצוה להקדישו אף שכבר קדוש מאליו משעת לידה, וכן נראה שיטת כל הראשונים דשביעית משמטת החוב עצמו לגמרי. וכן בשביעית בזמן שהוא דרבנן לרבא דמשני בגיטין הפקר בית דין הפקר נפקע גם החוב וכן מתבאר מדברי תשובות הרשב"א שהביא הב"י סי' ס"ז דבנשבע לפרוע החוב והגיע שביעית דפטור מחמת השבועה אף בזה"ז דהא לא נשבע לשלם אלא כ"ז שהוא חייב לו ואילו מחל לו החוב אין חיוב שבועה עליו וכיון שכן הוי כנמחל חובו דאפקעתא דמלכא הוא דהפקר בית דין הפקר מדאורייתא.

ולפי זה קשה לי הא דאמרינן בגיטין דל"ז ע"ב נאמן אדם לומר פרוזבל הי' לי ואבד מאי טעמא לא שבק אינש היתרא ואכל איסורא, הא לפי דנתבאר שיטת הראשונים היא דלא כהיראים ורק דשביעית היא אפקעתא דמלכא ונפקע החוב, ממילא כשאנו דנין אם הי' לו להמלוה פרוזבל או לא אנו דנין על עצם החוב אם חייב לו הלוה או לא, הרי אנו דנין לענין ממון ומאי מהני חזקה דלא שביק אינש להיתרא וכו' דהוא מצד חזקת כשרות של אדם לענין ממון, דרק לענין איסורין מצינו חזקה כזו כמו במומר לתאבון דישראל בודק סכין ונותן לו משום חזקה דלא שביק אינש היתרא וכו' וכדומה אבל לא לענין ממון. ובסברא זו דנתי להסביר הא דקיי"ל דטבח אומן שקלקל צריך להביא ראיה דמומחה הוא ולא סגי הא דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ויעוין בש"ך יו"ד סי' א' סק"ד וכבר האריכו האחרונים בזה, ולדעתי נראה דהנה האי רובא דרוב מצויין אצל

שחיטה מומחין הן פירש"י בחולין די"ב ע"ב דהוא דאם לא הי' יודע לא הי' שוחט. ובשו"ת בית הלוי ח"ב סי' א' ביאר דהוא מצד חזקת כשרות של אדם דכל ישראל בחזקת כשרות הם יעוי"ש ולפי זה שפיר לא מהני האי רוב לפוטרו ממון דבממון לא מהני ענין דחזקת כשרות.

וביותר קשה מהא דפסק הרמב"ם פ"ט מה' שמיטה ויובל הכ"ח דאם אמר המלוה הקפת חנות היא זו נאמן שהרי אם ירצה יאמר פרוזבל הי' לי ואבד וכן נפסק בחו"מ סי' ס"ז סעי' ל"ד דנאמן במיגו ועיין בסמ"ע שם ס"ק נ"ז דהוא מדין מיגו. ואף דמדברי הרמב"ן לגיטין שם מוכח דאינו משום מיגו ורק דכל טענה מהני מצד עצמה משום דלא שביק אינש היתרא וכו' אולם מלשון הרמב"ם והטוש"ע משמע דמדין מיגו הוא וכדכ' הסמ"ע. וקשה הא מיגו להוציא לא אמרינן ואף במלוה בשטר דשיטת התוס' בב"ב דל"ב ע"ב ושאר ראשונים היא דבשטר אמרינן מיגו להוציא והוכיחו מהא דסיטראי גינהו וכדהעלה הש"ך סי' פ"ב בכללי מיגו ס"ק ט"ו. אבל לפי שהסביר הרמב"ן לב"ב דל"ב ע"ב דלהכי גבי סיטראי אמרינן מיגו דהנאמנות היא על הממון שפרע לו וממילא גובה אח"כ מכח השטר ויעוין בקצוה"ח סי' פ"ב סק"י ואם כן הכא אף באית ליה שטרא מיקרי מיגו להוציא.

ולכאורה י"ל דהנה בהא דנאמן לומר פרוזבל הי' לי ואבד אם הוא דוקא היכא דהלוה אינו יודע או אף בגונא דהלוה מכחישו נאמן המלוה מצינו בזה פלוגתת הראשונים הובא במרדכי פ"ד דגיטין, דרבנו יחיאל סובר דגם היכא דהלוה מכחישו נאמן המלוה, ורבנו חזקי' ס"ל דהוא רק באם הלוה אינו יודע. ובס' שער המשפט סי' ס"ז סק"ט הקשה דאי באין הלוה יודע א"כ למ"ל לטעמא דלא שבק היתרא, תיפוק ליה דהא הוי כאיני יודע אם פרעתיך דחייב. ולפי זה הי' אפשר לומר באמת דאין הכי נמי דחייב מדין איני יודע אם פרעתיך, ורק דדין דאיני יודע אם פרעתיך הוא רק דין לענין חיוב הממון אבל לענין המצוה שעל המלוה להשמיט את החוב על זה הא בעינן בירור במציאות אם הי' לו פרוזבל, ולהכי בעינן לחזקה דלא שבק היתרא, וממילא ניחא הערתנו דאף דשביעית היא אפקעתא דמלכא מ"מ הכא חייב הלוה מדין איני יודע אם פרעתיך, וחזקה דלא שבק היתרא בעינן רק לענין המצוה ועל מצוה מהני שפיר חזקה זו. אבל באמת בעצם קושיתו דהכא מקרי א"י אם פרעתיך נ"ל דלא כן הוא, דלשיטת רש"י בגיטין דל"ו ע"ב דלרבא דמשני הפקר בית דין הפקר ממילא אף למ"ד שביעית בזמן הזה דאורייתא תקנו פרוזבל. והנה ודאי אי אפשר לומר דמדין הפקר בית דין בכחם למנוע הפקעת החוב דאורייתא ע"י פרוזבל ורק דבכחם להטיל על הלוה חיוב לשלם להמלוה ומדין הפקר ב"ד החיוב הוא מה"ת, וממילא נמצא דחיוב הלוה לשלם היכא דיש לו פרוזבל להמלוה הוא חיוב חדש שנתחייב מתקנת חכמים לשלם, ואם כן כשאנו דנין

אם הי' לו פרוזבול אנו דנין אם נתחייב הלוח בחיוב חדש לשלם או לא הרי הוא ענין איני יודע אם נתחייבתי, ורק לשי' התוס' בגיטין דל"ו ע"א דאף לרבא לא תקנו פרוזבול למ"ד שביעית בזמן הזה דאורייתא, ואם כן כל דין פרוזבול הוא רק משום דבזה"ז דרבנו ונמצא דכשתקנו רבנו פרוזבול תקנו דאם יש לו להמלוה פרוזבול לא נפקע החוב ואם כן כשאנו מסופקין אם הי' לו פרוזבול הספק הוא אם נפקע החוב או לא הרי הוא לכאורה דין דא"י אם פרעתין. אבל באמת נ"ל דאין זה ענין לא"י אם פרעתין. דהא כל טעמא דא"י אם פרעתין דחייב הוא מדין ברי ושמא וחזקת חיוב וכדמשמע מדברי הרשב"א לגיטין דע"ח דבכל חוב איכא חזקת חיוב, וכן נראה מהא דהקשו התוס' בסוטה דכ"ה ע"ב מהא דמתו בעליהן עד שלא שתו דס"ל לב"ה דלא נוטלות כתובה והקשו לר"ה דס"ל דא"י אם נתחייבתי חייב דברי ושמא ברי עדיף. ולכאורה תמוה דלמה קבעו קושיתם על ר"ה הא לפי שהעלה המהרי"ט בחי' לכתובות די"ב ע"ב דספק נבעלה באונס או ברצון מקרי א"י אם פרעתין וחייב כתובה, ויעוין בש"ש ש"ב פ"י וא"כ ספק אם זינתה או לא ודאי דמקרי א"י אם פרעתין. ויעוין בהפלאה לכתובות ד"ט ע"ב וממילא קשה לכו"ע אמאי לא נוטלת כתובה ולשי' הרשב"א הנ"ל דלהכי א"י אם פרעתין חייב דהוא משום ברי ושמא וחזקת חיוב, דבריהם מבוארים לנכון, דכיון דקינא לה ונסתרה איתרע חזקתה וכדכתב התוס' שם, אם כן איתרע גם חזקת חיוב ולהכי ליכא כאן דין דא"י אם פרעתין ולהכי הקשו רק לר"ה דס"ל דאף א"י אם נתחייבתי חייב, ולפי"ז דאתינן עלה מצד חזקת חיוב וכל דין דחזקה דמוקמינן מילתא אחזקתיה הוא דאנו אומרים דלא נעשה כל מעשה לשנות הדבר מכמו שהי' מקודם, אבל הכא דבכל אופן שביעית היא סיבה להפקיע חוב ורק מדין חזקה נאמר דעשה המלוה פרוזבול למנוע הפקעת החוב וזה אינו בדין חזקה להכריע דנעשית איזו מעשה. ואם נאמר דחייב דא"י אם פרעתין הוא מדין אין ספק מוציא מידי ודאי זכפי שדנו האחרונים בדין דספק פרעון קודם להלואה ובגידון הט"ז סי' ע"ה בספק פרעון במטבעות מזויפות והדברים ארוכים, א"כ הכא הא הוא להיפך דסיבת הפטור מצד שביעית הוא ודאי ואין ספק פרוזבול מוציא מידי סבה ודאית לפטור מצד שביעית.

ונמצא לדברנו דהכא לא מקרי א"י אם פרעתין ושוב נשארה הערתנו מאי מהני חזקה זו דלא שבק אינש היתרא וכו' לממון ומה גם לשי' רבנו יחיאל דאף בהלוח מכחישו נאמן.

והנ"ל בבירור הענין לפי שכ' הרא"ש פ"ק דמכות אהא דתרי לישנא דשמואל במלוה את חבירו לעשר שנים אם שביעית משמטתו, וכתב דכיון דשביעית בזמן הזה דרבנו ספיקא דרבנו לקולא.

ותמה הב"י סי' ס"ז דהא הוא ספק ממון וממילא הי' להיות הדין קולא

להנתבע, ובשער המשפט שם כתבו לתרץ דשי' הרא"ש היא כשי' היראים
שהבאנו דשביעית אינה משמטת החוב ורק דמצוה על המלוה להשמיט וממילא
כתב הרא"ש שפיר דספק מצוה דרבנן לקולא.

ולדעתי נראה בביאור דברי הרא"ש אף לפי שי' כל הראשונים דשביעית
היא אפקעתא דמלכא, דס"ל דהתפקעה של החוב באה כתוצאה ממצות שמוט
שעל המלוה דכיון דמוטלת על המלוה מצוה להשמיט הפקיע התורה את החוב,
וכן בשביעית בזה"ז דרבנן הטילו על המלוה מצוה להשמיט את החוב ועי"ז
הפקיעו גם את החוב לגמרי, ולהכי כתב הרא"ש שפיר דכיון דמדין ספק דרבנן
לקולא ליכא על המלוה מצות שמוט ממילא ליכא הפקעת החוב.

ולפי"ז ניחא שפיר דכיון דמצד חזקה דלא שביק היתרא וכו' נאמן לענין
המצוה ממילא מהני גם לענין הממון, וכדאיתא בירושלמי פ"ו דסוטה ה"ב
דעד אחד נאמן בטומאה להפסידה כתובתה ומדמה לה לעד אחד האומר חלב
הוא זה דהאוכלו לוקה וכדפסק הרמב"ם פט"ז מה' סנהדרין דהאיסור עצמו
בע"א יחזק. הכי נמי הכא כיון דלענין המצוה מהני החזקה דלא שביק היתרא
ואכל איסורא ממילא מהני גם לענין החוב דלא נפקע.